

PAR STARPTAUTISKO KONFERENCI “EURODENDRO 2011”

Pēc divus gadus ilga starpposma 2011. gada 19.–23. septembrī norisinājās kārtējā starptautiskā dendrohronologu un dendroekologu konference “EuroDendro 2011”. Tās galvenais rīkotājs bija Šveices Federālais meža, sniega un ainavas izpētes institūts (*WSL*). Par konferences norises vietu bija izvēlēts Alpu piekalnes kalnu ietvertais Engelbergas ciems (vidēji ap 1020 m v.j.l.), kas veidojies ap 12. gs. sākumā dibināto benediktiešu klosteri. Konferencē bija pulcējušies 134 dalībnieki no 26 valstīm. Protams, visvairāk pārstāvju (30) bija no konferences rīkotājvalsts Šveices, salīdzinoši daudz – arī no Vācijas (18) un Polijas (11). Līdzīgi kā iepriekšējās “EuroDendro” konferencēs, arī šajā reizē piedalījās viesi no citu kontinentu valstīm, to skaitā astoņi dalībnieki no ASV, pieci no Kanādas, kā arī pa vienam no Austrālijas, Japānas un Krievijas Sibīrijas daļas. Latviju pārstāvēja trīs dalībnieki: jaunie dendroekologi D. Elferts un R. Matisons no LU Bioloģijas fakultātes Botānikas un ekoloģijas katedras, kā arī šo rindu autors (LU Latvijas vēstures institūts, Dendrohronoloģijas laboratorija).

Gan regulārajās konferencēs “EuroDendro”, kurās piedalās kā pieredzējušie, tā jaunie zinātnieki, gan konferencēs “TRACE” (*Tree Rings in Archaeology, Climatology and Ecology*), kurās dalībnieku lielāko daļu parasti veido topošie koku gadskārtu pētnieki, pēdējos gados vērojama noteikta tendence.¹ Proti, aizvien lielākā skaitā referātu aplūkoti ar dendroekoloģiju saistīti jautājumi, toties samazinās to priekšlasījumu skaits, kuros runa ir par koku gadskārtu ilggadīgo hronoloģiju izstrādāšanu un vēsturisko objektu datēšanu. Daudzi zinātnieki dendrohronoloģisko datēšanu mūsdienās uzskata jau par labi apgūtu metodi, tāpēc savos pētījumos lielāku uzmanību pievērš jautājumiem, kuri saistīti ar dendrohronoloģijas un tās rezultātu plašāku pielietojumu. Tomēr gan šo rindu autoram, gan arī vairākiem citu valstu dendrohronologiem šķita, ka šoreiz konferencē pietrūka referātu par tādām tēmām kā dendrohronoloģisko datējumu pārbaude un interpretācija, gadskārtu ilggadīgo absolūto hronoloģiju tīkla izstrādāšanas gaita Eiropā, vēsturisko kokmateriālu sagādes vietas noteikšana un precizēšana u.c. Tieši tādai tēmai bija veltīts autora sagatavotais stenda referāts “Daudzdimensiju statistiskās analīzes metožu pielietošanas iespējas vēsturisko kokmateriālu sagādes rajona noteikšanā”. Ieskatu par minēto metožu pielietošanu autors sniedza arī savā referātā “Rīgas vēsturiskajās būvēs lietotie kokmateriāli un to sagādes rajonu noteikšana”, kurš nolasīts Apvienotā Pasaules latviešu zinātnieku 3. un Letonikas 4. kongresa sekcijā “Rīgas identitāte vēstures gaitā”, bet nedaudz plašāku skaidrojumu par šīm metodēm paredzēts iesniegt publicēšanai 2012. gadā.

Konferences “EuroDendro 2011” dalībnieki par vēsturisko kokmateriālu dendrohronoloģisko izpēti nolasīja kopā astoņus referātus, kā arī vēl piecus referātus par jautājumiem, kuri ar minēto tēmu bija vismaz daļēji saistīti. Pēc

¹ Apskatu par 2011. g. konferenci “TRACE” sk.: Madara Petrova (2011). Starptautiskā dendrohronologu, dendroekologu un dendroklimatologu konference “TRACE 2011”. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 177.–179. lpp.

satura atbilstošo stenda referātu skaits bija attiecīgi 14 un četri. Šo, kā arī visu pārējo referātu kopsavilkumi ir publicēti atsevišķā izdevumā.²

Daži autori, kuri referēja par senās koksnes izpēti, informēja par viņu pārstāvētajās valstīs iegūtiem nozīmīgiem rezultātiem koku gadskārtu ilggadīgo absolūto hronoloģiju sastādīšanā. Piemēram, *F. Guibal* ar kolēģiem bija sagatavojuši stenda referātus par līdz pat 12,5 tūkstošus gadus senu, Francijas Alpu dienvidos upju gultnēs atrastu parasto priežu stumbru daļu absolūto datēšanu. Jāpiemin, ka pašlaik ar radioaktīvā oglekļa metodi iegūtie kalibrētie datējumi līdz pat 12 594. gadam pirms mūsdienām (t.i., pirms 1950. gada) pamatojas tieši uz tik senu absolūti datētu koku gadskārtu hronoloģijām. Francijas Alpu dienvidu daļai atbilst arī absolūtā priedes hronoloģija, pēc kuras ir daļēji rekonstruēti aptuveni 7000–8000 gadus senus klimatiskos faktoros raksturojoši dati.

Datētās vēsturiskās koka konstrukcijas attiecas uz ievērojami jaunāku laiku. Tā, piemēram, tika ziņots par Šveicē datētu 1.–3. gs. ciema vietu (*R. Schweichel*), par Vācijā datētu 2.–3. gs. koka aku (*T. Frank*). Polijā (*Ostrow Wielkopolski/Krępa*) nesen atklāta un precīzi datēta 10.–11. gs. apmetne (*M. Bolka, M. Krapić*), savukārt Lietuvā sekmīgi datētas Viļņas Valdnieku pils saglabājušās 13.–16. gs. koka konstrukcijas (*R. Pukienė, E. Ožalā*).

Konferencē vēra uzziņāt reizē jaunus un interesantus piemērus par absolūti datētās senās koksnes gadskārtu hronoloģiju pielietošanas iespējām. Lielākoties runa bija par sen notikušiem dabas procesiem, bet par tiem uzziņātā informācija mūsdienu pētniekiem bieži vien palīdz raksturot kādreizējo vidi un tās pārmaiņas, līdz ar to – arī seno cilvēku dzīves apstākļus un to maiņu konkrētā teritorijā. Piemēram, datējot bojāgājušu koku stumbra paliekas, Francijas Alpu ziemeļu daļā rekonstruēta sniega lavīnu vēsture, kas atbilst aptuveni astoņiem gadsimtiem (*C. Corone*), noskaidrota ūšūdoņu dinamikas vēsture (*M. Le Roy, K. Nicolussi* u.c.), Austrālijā noteikti ugunsgrēku (*M. Broohouse*), bet Čehijā un Slovēnijā – vētru un mizgraužu invāzijas norises gadi (*M. Svoboda* u.c.). Polijā pēc saknēm un to bojājumiem skaidroti augsnes virskārtas erozijas aktivitātes gadi (*M. Morawska*). Cits dendrohronoloģiskās datēšanas metodes pielietojums ir divu it kā 1730. un 1803. gadā izgatavotu vijoļu viltojumu pierādīšana Polijā (*E. Szychowska-Krapić*). Savukārt pēc 18.–19. gs. Grenlandē celto koka ēku būvelementu gadskārtu platuma laikrindām ir noskaidrots, ka šīm celtnēm kokmateriāli piegādāti no vairākām valstīm: no Polijas ziemeļu daļas, Zviedrijas dienvidu daļas, Somijas dienvidu daļas, kā arī Norvēģijas austrumu un dienvidu daļas. Šie daži piemēri liecina, ka kvalitatīvi izstrādātu ilggadīgo gadskārtu hronoloģiju pielietojums var būt tiešām daudzpusīgs.

Īpaši gribētos pieminēt *P. Brewer* (ASV) un *E. Jansma* (Nīderlande) kopīgi sagatavoto referātu “Gadskārtu datu standarts (*TRiDaS – Tree Ring Data Standart*): jauni līdzekļi sadarbības, metadatu uzglabāšanas un “caurspīdīguma” atbalstam”. *TRiDaS* ir XML datu formāts ar dendrohronologu

² P. Cherubini (ed.) (2011). *Eurodendro Conference. Program and book of abstracts*. September 19 to September 23, 2011. Engelberg, Swiss Federal Institute for Forest, Snow and landscape Research WSL. Birmensdorf, 130 p.

vajadzībām īpaši veidotu struktūru, kura izstrādāšanā un pilnveidošanā piedalījušies dažādu valstu vairāk nekā 80 dendrohronologu, datorzinātnes speciālistu un dendrohronoloģisko datu lietotāju. Šī kopdarba rezultātā ir izveidota moderna starptautiskas nozīmes dendrohronoloģisko datu bāze, kurā paredzēts jaunā standartizētā formātā uzglabāt ne vien vēsturiskos un mūsdienīgu gadskārtu parametrus raksturojošos datus, bet arī tos aprakstošo informāciju jeb metadatus. Jaunā programmatūra atpazīst un ļauj vienā, jaunajam standartam atbilstošā formātā pārvērst dendrohronoloģiskos datus un to metadatus no līdz šim pasaulē veidotiem failiem vismaz 21 atšķirīgā formātā. Datu bāzes uzturētāju uzdevums nākotnē būs arī sekot līdzi un attiecīgi pielāgot uzglabājamās informācijas formātu atbilstoši digitālās informācijas datu un to nesēju turpmākajiem formātiem.

Kā zināms, mūsdienās ražotos datorus jau vairs neapriko, piemēram, ar 3,5" diskešu nolasīšanas ierīcēm, nemaz nerunājot par 5,25" vai pat 8" diskešu nolasīšanas ierīcēm. Jaunās paaudzes datoru lietotāji diez vai vēl var strādāt ar rakstiem kādreiz populārā teksta redaktora *ChiWriter* fontu formātā. Tā ir jauna problēma, kura, ja to laikus nerisina, nākotnē var kļūt aktuāla ikvienam, kurš ilgstoši uzglabājamu informāciju sagatavojis vienīgi mūsdienīgu datoru lietotāju formātā.

Tuvāka informācija par jauno dendrohronoloģisko datu bāzi ir atrodamā interneta vietnē www.dendrochronology.eu. Jāpiezīmē, ka šīs datu bāzes izveides projektā jau otro gadu piedalās arī LU Latvijas vēstures institūta Dendrohronoloģijas laboratorija. Minētajā datu bāzē jau ir ievadīti dendrohronoloģiskie dati un metadati, kas attiecas uz 17. gs. Vecrīgā būvētām vairākām koka konstrukcijām.

Konferences laikā tās viesi varēja iepazīt, kā arī pasūtīt dendrohronoloģiskajiem darbiem noderīgus instrumentus un ierīces (koksnes pieauguma urbjus, gadskārtu mērīšanas lupas, koksnes mikroparaugu sagatavošanas dažāda lieluma mikrotomus). Bija iespēja iegādāties arī dažus konferences organizatoru publicētos dendrohronoloģiska satura rakstus un grāmatas.

Visbeidzot jāpiemin konferences rīkotāju organizētā dažas stundas ilgā ekskursija. Viesi pēc izvēles varēja apmeklēt vai nu Engelbergas benediktiešu klosteri vai kalnos ierīkoto siera darītavu, vai arī ar pacelājiem uzbraukt līdz aptuveni 2000 m augstumam un tad pašiem, šķērsojot kalnos augošu eglu audzi, nokāpt atpakaļ līdz Engelbergai. Autors izvēlējās pēdējo maršrutu, tādējādi izmantodams iespēju iepazīt un izbaudīt skaistās Šveices Alpu ainavas.

Konferences noslēguma sēdē viesi pateicās organizatoriem par teicami veikto plašās sanāksmes sagatavošanas darbu. Nākamā starptautiskā dendrohronologu un dendroekologu konference "EuroDendro" plānota pēc diviem gadiem Spānijā.